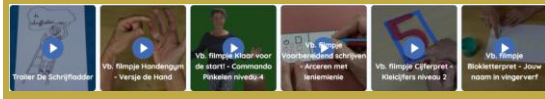

Welkom!
Marjon van Sambeek

1

Inhoud: Verrijkte omgeving voor fijne motoriek en voorbereidend schrijven bij kleuters

- Waarom?
- Hoe, wat, waar en wanneer?
- Ruimte voor vragen

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

3

Kennismaking Marjon

- **Praktijk voor Kinderergotherapie**
- **Kinderergotherapeut op 12 basisscholen**
regulier en speciaal basisonderwijs
- **Auteur:**
 - **Stimuleren van handigheid bij kinderen**
 - **De Schrijfadder**
 - **Handiger handschrift**
- **Scholing handschriftonderwijs en fijne motoriek**
regulier en speciaal basisonderwijs & WSK, PABO's, LLBO, CED, CJG Nieuwkomers

© De Schrijf ladder www.deschrijfladder.nl 2024

2

Leesbaar handschrift

Kinderen steeds slechter in schrijven

Onderzoek
2011

30% heeft problemen!

De schrijfvaardigheid van leerlingen op basisscholen holt achteruit. Steeds meer kinderen hebben een onleesbaar handschrift, schrijven te langzaam of krijgen pijn in hun hand, meldt het AD.

Het gaat om zo'n dertig procent van de leerlingen, constateerde promovenda Anneloes Overvelde na onderzoek. Ze noemt het gebrek aan oefening de oorzaak voor het probleem. Volgens [het AD](#) is het probleem niet los te zien van de opkomst van tablets en laptops. Vooral jongens schrijven slecht.

© De Schrijf ladder www.deschrijf ladder.nl 2024

4

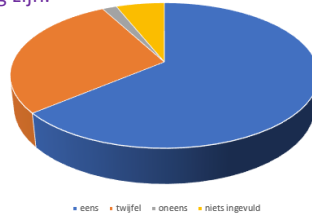
Het ontwikkelen van schrijfvoorwaarden

Stelling webinar november 2020

'Er komen steeds meer kinderen in groep 3, waarbij de schrijfvoorwaarden niet aanwezig zijn.'

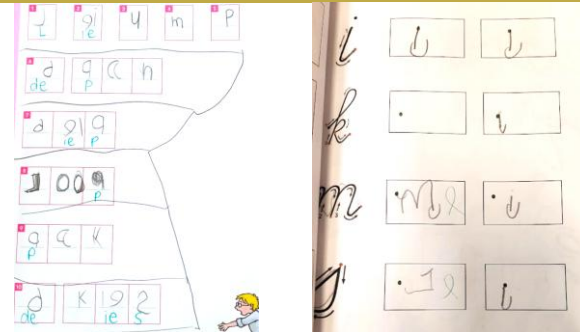
eens	780
twijfel	345
oneens	22
niets ingevuld	74

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

5

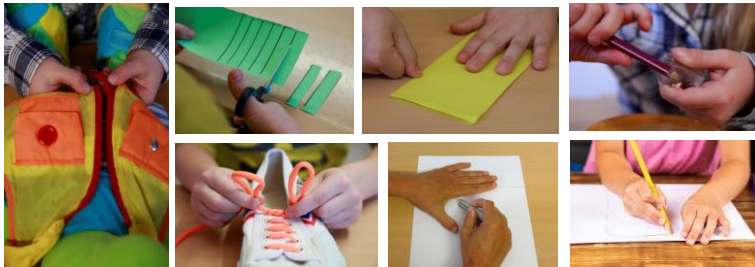
Niet klaar om te starten met schrijven in groep 3? Wat te doen in groep 1 2 en 3?

6

Overgang van groep 2 naar groep 3

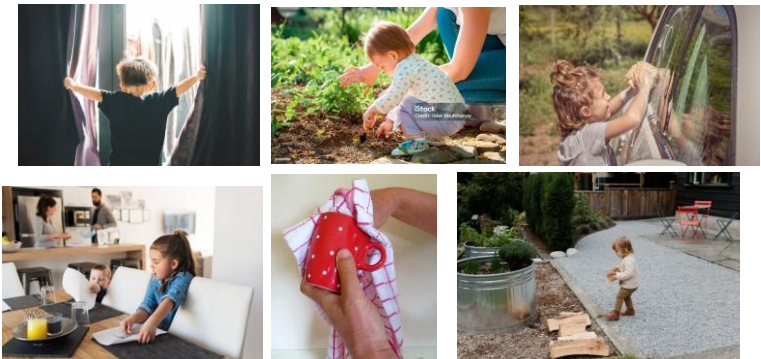
zelfredzaamheid – knutselen – tekenen – kleuren

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

7

Voorlichting aan ouders spelen, bewegen, helpen

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2025

8

Meer vrije tijd en buiten spelen

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2025

9

Minder bijziendheid door buiten spelen

Buiten spelen voorkomt bril

Bijziendheid komt steeds meer voor. Extra goed nieuws is daarom dat veel buiten spelen de kans erop vermindert. Dat is voor het eerst in een experimentele setting aangetoond.

Door: Mickey Steijart 15 september 2015.

Hoe meer tijd een kind buiten spendeert, hoe kleiner de kans om bijziendheid te ontwikkelen, blijkt uit Chinees onderzoek. Bijziendheid is een groeiend probleem in Europese landen. Waar van de huidige generatie zestigers ruim een kwart kampt met bijziendheid, is dit aandeel bij huidige veertigers toegenomen tot de helft. In Oost- en Zuidoost-Azië is het probleem nog groter, daar moet maar liefst 80 tot 90 procent van de jongeren aan de bril of contactlenzen.

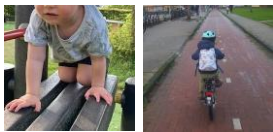
VK sept 2015

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2025

10

Minimale ondersteuning om toch succesvol, zelfredzaam te zijn

Ook los, naast je laten lopen.
Zelf laten traplopen of klimmen
Lopend of fietsend naar school.

Bewust wel of niet inzetten van hulpmiddelen zoals Maxi-Cosi, plank achter op buggy, autostoeltje, buggy, loopkarretje.

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2025

11

We leven nu in een digitale wereld met andere ervaringen Schermtijd beperken eerste 7 jaar want deze tijd gaat af van spelen en bewegen

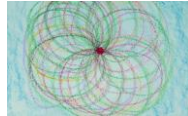

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

12

Schrijven is een cognitief-motorische basisvaardigheid Wat heb je nodig om te leren schrijven? *

- ✓ Voldoende fijne motoriek om een potlood te hanteren
- ✓ Visueel motorische integratie i.v.m. herkenning kleine verschillen in vormen en lettertekens, de positie in de ruimte en het kunnen maken van vormen
- ✓ Fonemisch bewustzijn, dus klanken kunnen onderscheiden in woorden
- ✓ Gerichte aandacht en motivatie.

* Uit 'Aan de slag met handschriftonderwijs'

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

13

Tussendoelen voorbereidend schrijven*

1. Aanleren schrijfhouding, fixeren met hulphand e.d.
2. Pengreep ontwikkelen d.m.v. gerichte fijnmotorische oefeningen
3. Kennismaken met verschillende schrijfmateriaal, kleur- en arceeroefeningen, grafomotorisch werken
4. Bewegingservaring op papier, zand, krijt e.d.
5. Letteren
6. Grafocognitie
7. Het komen tot een handvoorkeur (werkhand hulphand)

* Uit 'Aan de slag met handschriftonderwijs'

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

15

Leerlijnen De Schrijfladder

Leerlijnen	Toelichting
1 Sensomotorische integratie	een steeds betere samenwerking tussen de zintuigen en motoriek
2 Van armsturing naar vingersturing	van grotere bewegingen naar kleinere bewegingen kunnen maken, een steeds betere coördinatie in de vingers
3 Handfuncties	een steeds betere tweedeling van de hand (pink en ringvinger zorgen voor de stabiliteit als de andere 3 bewegen), vingersturing, inclusief duimoppositie
4 Samenwerking tussen de 2 handen	steeds meer ontkoppeld bewegen (beide handen kunnen een andere functie vervullen), ontdekken van voorkeurshand en hulphand
5 Visueel-motorische integratie	Herkennen van kleine verschillen in vormen en lettertekens, de positie in de ruimte en het kunnen maken van vormen
6 Oog-handcoördinatie	De ooghandcoördinatie ontwikkelt zich naar het steeds nauwkeuriger afstemmen van de ogen en de handen en het steeds nauwkeurig schrijven van het gekozen handschrift.

webinar Vernieuwd handschriftonderwijs – © Marjon van Sambeek & Hans Stroes – 2025

14

Andere belangrijke vaardigheden

A	Gerichte aandacht en motivatie	Graag en aandachtig meedoen, dit is een belangrijk observatiepunt en mede afhankelijk van het observatievermogen van de leerkracht.
B	Fonemisch bewustzijn	Klanken kunnen onderscheiden in woorden. Cijfers en letters tekenen i.p.v. schrijven
C	Zelfredzaamheid	Eten en drinken, aan- en uitkleden, zelfverzorging

webinar Vernieuwd handschriftonderwijs – © Marjon van Sambeek & Hans Stroes – 2025

16

Krant scheuren en propjes maken meedoen

17

Hoe? Rond carnaval groep 2 Zeefmethode

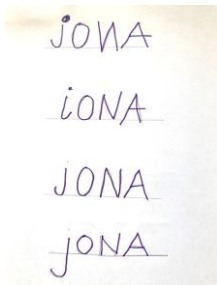
QuickScan – Kleuren, tekenen & schrijven van naam en motivatie

opdracht	Voldoende - GROEN	Twijfel - ORANJE	Onvoldoende - ROOD
Eigen naam schrijven	Schrijft leesbaar eigen naam (eventueel in spiegelschrift)	Schrijft enkele letters van eigen naam	Kan eigen naam niet schrijven
Kleuren	Kleurt binnen de lijntjes (een klein beetje eroverheen mag, rondjes worden geheel ingekleurd)	Rondjes zijn niet geheel ingekleurd	Kleuren gebeurt krasserig met uitschieters buiten de lijn
Tekenen	Maakt vloeiende lijnen	Maakt bibberige lijnen	Het lukt niet om ogen, neus en mond in de zon te tekenen

18

Hoe? Volg de fijne motoriek en schrijfvoorwaarde.

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

19

Hoe? Stimuliz - Het volgen van schrijfvoorwaarden

Motorisch	1. Is er al onderarm/polssturing of is er nog bovenarmsturing? 2. Is het kind al voldoende ontkoppeld (in de lateralisatie fase) of zijn er nog veel meebewegingen? 3. Is er al een goede duimoppositie?
Sociaal-emotioneel	1. Heeft het kind 'de drive' om te knippen, tekenen, schrijven, knutselen, kleine motoriekspelletjes te doen? 2. Houdt het kind de motivatie gedurende langere tijd vast?
Cognitief	1. Bevindt het kind zich in fase 14 van Piaget, de periode van omkeerbare relaties? Ewald Vervaeet 2. Ruimtelijke oriëntatie, werken op het platte vlak.

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

20

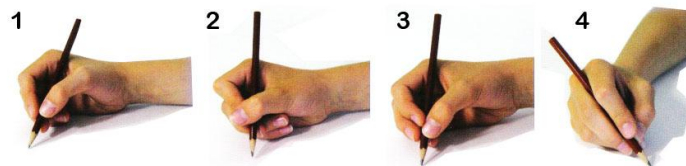
Startende pengrepen

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

21

Dynamische pengrepen

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

22

Teken- en kleurmaterialen en schrijfmateriaal: bied variatie aan!
Observeer pengreep, wrijving, schrijfspoor
Wat heeft DEZE kleuter nodig?

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

23

Kennis: Handfunctie-ontwikkeling

- Afbouw van reflexmatige bewegingen (vb. grijpreflex, nekreflexen)
- Grijpen met de handpalm naar vasthouden met de vingertoppen
- Grijpen van pink-naar duimzijde
- Van tekenen met de pols naar binnen, naar tekenen met de pols licht naar buiten gericht
- Ontwikkeling van de pincetgreep (van totaalbewegingen naar geïsoleerde bewegingen)
- Ontwikkeling van de samenwerking van beide handen (werkhand-hulphand)

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

24

Breinontwikkeling en verrijkte omgeving

Uitspraken prof. Erik Scherder in filmpje en interview:

- Schrijven met de hand draagt bij aan de breinontwikkeling van het jonge kind.
- Een verrijkte omgeving wordt gekenmerkt door het opdoen van nieuwe ervaringen, die uitdagend zijn en die moeite kosten. Dat 'moeite doen' geldt voor zowel mentale als fysieke inspanning.
- Niet iedere dag hetzelfde doen maar juist variatie bieden in de mentale en fysieke activiteit bevordert de ontwikkeling van de jonge hersenen.

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

25

Tip: Varieer houdingen!

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

27

Aanbod van een verrijkte omgeving in de klas met De Schrijfladder

Nieuw en uitdagend:

- Variatie in teken-, kleur- en schrijfmateriaal
- Behalve zittend, ook staand en bewegend
- Variatie reliëf ondergronden (plat, schuin en rechtop)

Kosten moeite:

- Opbouw in moeilijkheidsgraad
- Herhalen tot het lukt
- Koppelen van cognitieve aan sensomotorische activiteiten

Het werken met 2 handen tegelijk is gebaseerd op het onderzoek van Wally van Grunsven en Charles Nijokiktjen blz.13

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2022

26

Sensomotorische ontwikkeling Aandacht voor 7 i.p.v. 5 zintuigen

Zien
Horen
Ruiken
Proeven

Voelen via de huid/tasten
Lichaamshouding-en beweging
voelen
Balans houden

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

28

Behoefte leerkrachten nieuwe tool

- Flexibel voorwaardenscheppend lespakket voor een stevige basis om later te leren lezen, schrijven, rekenen
- Soort van bibliotheek met keuzes i.p.v. vaste methode
- Effectieve korte instructie met visuele ondersteuning
- Filmpjes bekijken als leerkracht en zelf de les geven!
- Goede opbouw in de schrijffoorbereiding in brede zin

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

29

Behoefte leerkrachten nieuwe tool

- Doorlopende ontwikkelijn vanaf groep 1
- In verschillende werkvormen te gebruiken
- Kennisverbreding van de leerkracht en kapstok
- Weinig voorbereidings-en opruimtijd
- Goedkoop, te gebruiken met materialen uit de klas

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

30

Rekening houdend met de behoeften van de kleuter: spelenderwijs bewegen, genieten van herhalen, experimenteren en vrij spel

Motivatie

- Autonomie
- Relatie
- competentie

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

31

Fijn motoriek/schrijffoorbereiding anders organiseren met materialen uit je klas

- Startwerkje bij binnenkomst
- Samen in de kring
- Voelbakken
- De hoeken
- Atelier
- Circuits
- Klassikaal

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

32

De Schrijflander: online lespakket met 9 tegels

- 1 Handleiding/jaarplanning/inhoudsopgave e.d.
- 2 Handengymcircuits
- 3 Bewegingstussendoortjes
- 4 VS Activiteiten met zintuiglijk materiaal
- 5 VS Tekenen- en kleurpret
- 6 VS Betekenisvolle schrijfpatronen
- 7 Thematische activiteiten feestdagen en seizoenen
- 8 Thematische activiteiten anders
- 9 Extra zorg

33

Handengym circuits - groep 1 2 3 4

35

1 Handengym circuits - groep 1 2 en 3 4

34

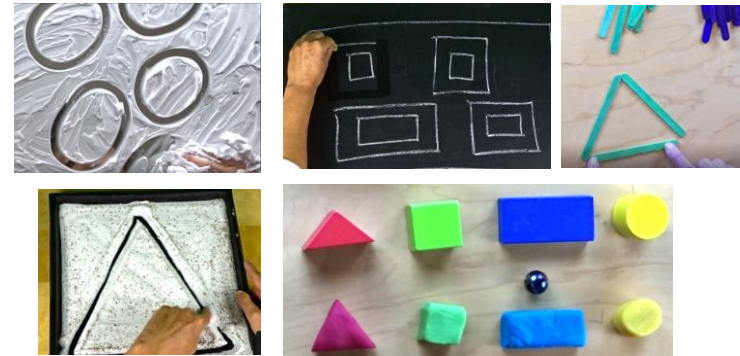
36

4 Voorbereidend schrijven / zintuiglijk en bij voorkeur tweehandig

37

Vormkennis als start sensomotorisch, daarna op papier

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2023

38

5 Voorbereidend schrijven/ Teken- en kleurpret

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

39

5. Teken-en kleurpret groot naar klein

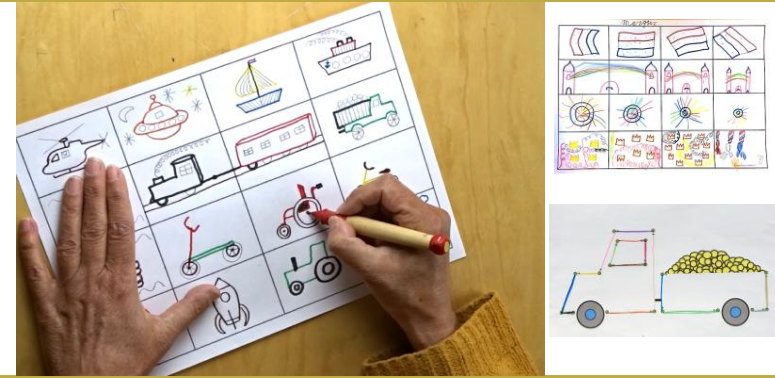
40

5. Sprietenbloem zelf meedoen

41

Tekeningen afmaken met kleine tekenbewegingen/potloodgreep

© De Schrijf ladder www.deschrijfladder.nl 2022

42

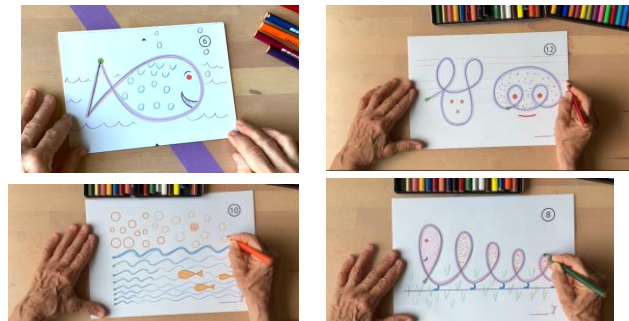
6 Voorbereidend schrijven/ schrijfpatronen voor papierligging, houding en potloodgreep

© De Schrijf ladder www.deschrijfladder.nl 2022

43

6. Betekenisvolle schrijfpatronen voor de ontwikkeling van schrijfhouding en pengreep

© De Schrijf ladder www.deschrijfladder.nl 2022

44

7 Thema's Feestdagen en jaargetijden

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2022

45

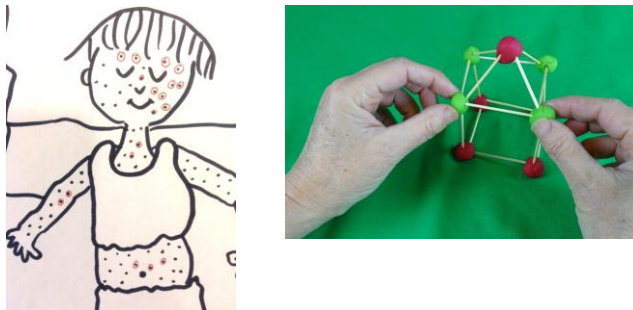
7. Feestdagen Knippen en plakken

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2022

46

8 Andere thema's bijv. Ziek, bouwen

47

9. Extra zorg/maatwerk klein groepje of 1 kind

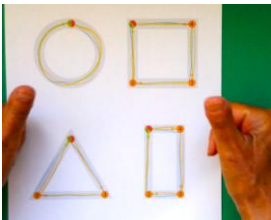
© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

48

Pas als schrijfvoorwaarden aanwezig zijn Instructie vormen op A-4 en in schrift

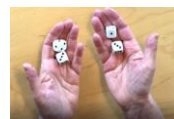
'Het beste resultaat bij het leren schrijven van nieuwe lettervormen wordt bereikt door tijdens het uitvoeren van de taak te vertellen hoe het letterspoor gemaakt kan worden en dit visueel te ondersteunen met bijvoorbeeld pijltjes en schrijfrechts (Overvelde et al. 2011).

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2023

49

Gevarieerd aanbieden van de cijfers, ook in groep 3

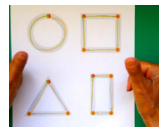
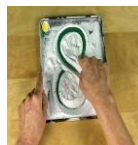
© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2023

50

Wel of geen schrijfhoek bij de kleuters?

Geen schrijfkaartjes om klein na te schrijven in blokletters!

- Eigen tekens bij rollenspel vormen
- Vormkennis bijbrengen is belangrijker!
- Stempelen, voelkaarten
- Eigen naam eerst in kapitalen laten tekenen
- Indien voorwaarden en interesse:
 - Grote cijfer-lettertekens zintuiglijk materiaal
 - Met wasco grote vormen lettertekens laten tekenen en startpunten geven
 - Voor enkelen kleiner instrueren

© De Schrijfladder www.deschrijfladder.nl 2024

51

Jaarplanning combinatie GROEP 1 & 2

De Schrijfladder

Na de zomervakantie
Let op! Klik in de bovenste rij op het thema. Deze link gaat naar de betreffende playlist. Zoek zelf het filmpje op en klik het aan.

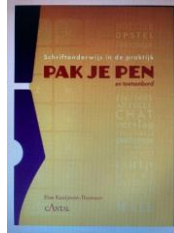
School week	Zintuiglijke activiteit	Teken- en kleurpret activiteit	Thema Feest/seizoen (1) of Diverse thema's (2)	Bewegingstussendoortje (elke dag 3-5 min)	Handengym circuit (30 min)
1	Zand	Eigen keuze leerkracht	Vakantie (2) of Eerste schoolweek (2)	Benen & buik 1	
2	Klei	Tekenpret 1 - groep 1 Tekenpret 1 - groep 2	Zomer (1)	Voetengym - Met de trein	
3	Scheerschuur	Tekenpret 2 - groep 1 Tekenpret 2 - groep 2	Zomer (1)	Rustgevend - Zelfmassage	Circuit 1
4	Krijtbord	Eigen keuze leerkracht	Bouwen (2)	Verste - Zo gaat de molen	
5	Vingerverf	Tekenpret 3 - groep 1 Tekenpret 3 - groep 2	Bouwen (2)	Eigen keuze leerkracht	
6	Eigen keuze leerkracht	Tekenpret 4 - groep 1 Tekenpret 4 - groep 2	Herfst (1)	Reuzenrad	Circuit 2
7	Houtskool, rijt of ...	Eigen keuze leerkracht	Herfst (1)	Voetengym - Naar de diertuin	
8	Zand	Tekenpret 5 - groep 1 Tekenpret 5 - groep 2	Dierendag 4 okt. (1)	Rustgevend - Rek en stretch	
9	Klei	Tekenpret 6 - groep 1 Tekenpret 6 - groep 2	Dieren en dinos (1)	Verste - De Hand	Circuit 3
10	Scheerschuur	Eigen keuze leerkracht	Circus (2)	Eigen keuze leerkracht	
11	Krijtbord	Tekenpret 7 - groep 1 Tekenpret 7 - groep 2	Circus (2)	Benen & buik 1 (gr. 1) Commando Pinkelen (gr. 2)	
12	Vingerverf	Tekenpret 8 - groep 1 Tekenpret 8 - groep 2	Sint (1)	Voetengym - Met de trein	Circuit 4
13	Eigen keuze leerkracht	Eigen keuze leerkracht	Sint (1)	Rustgevend - Zelfmassage	

52

Belangrijke bronnen

Cognitief motorische EN grafo-cognitieve benadering

Kijk evt. op SchrijvenNL.nl

© De Schrijfadder www.deschrijfadder.nl 2024

53

Belangrijke bronnen

HANDSCHRIFTONDERWIJS
JUIST VAN GROOT BELANG
IN HET DIGITALE TIJDPERK

© De Schrijfadder www.deschrijfadder.nl 2024

54

Inhoud De Schrijfadder en Handiger handschrift

Abonnement 1&2, 3&4:

beiden 100,- per school per jaar

- Handengym circuits
- Bewegingstussendoortjes
- Voorbereidend schrijven met zintuiglijk materiaal
- Tekenen- en kleurpret
- Thematische activiteiten
- Extra zorg

Abonnement Handiger handschrift:

400,- per jaar

- Schrijfpatronen voor ontwikkelen schrijfhouding en pengreep
- Cijferpret
- Verbonden letterpret
- Halfverbonden blokletterpret

© De Schrijfadder www.deschrijfadder.nl 2024

55

Gratis op aanvraag een rondleiding op de website
van een ½ uur met je team: info@deschrijfadder.nl

© De Schrijfadder www.deschrijfadder.nl 2023

56

Dank voor uw aandacht!

Vragen over:

- de Webinar
- De Schrijf ladder
- Handiger handschrift
- scholing of hulp bij implementatie

Marjon van Sambeek
info@deschrijfadder.nl
06 – 17 05 59 55

© De Schrijfadder www.deschrijfadder.nl 2024